

ECOUL MIȘCĂRII MEMORANDISTE ÎN DEZBATERILE PARLAMENTULUI MAGHIAR

Memorandul, „act de acuzare adus de români împotriva regimului dualist”¹, ca și puternica mișcare de masă a românilor ardeleni în sprijinul conducătorilor lor împrorocuați la Cluj au provocat diverse discuții atît în rîndul opiniei publice, cît și în parlamentul de la Budapesta. Istoricul burghez contemporan al evenimentelor, Jancsó Benedek asemenea mișcarea memorandistă cu cele întîmplate „în ziua de 3/15 mai 1848, la faimoasa adunare populară din Blaj”². Această mișcare de mare amploare³, de o deosebită importanță a provocat multiple și ample dezbateri în parlamentul de la Budapesta. Ele scot la iveală starea de spirit și concepțiile claselor conducătoare într-o problemă atît de însemnată, precum și conținutul național al acestei mișcări.

Memorandul a ajuns în dezbaterile parlamentului în urma interpelării făcute de deputatul ardelean *Ugron Gábor*, în ziua de 13 iulie 1892. El se arată foarte surprins că după 25 de ani există încă persoane care ar pune la îndoială legile pe care a fost clădită constituția țării și că aceștia sînt tocmai românii, care printr-un memorial, înaintat împăratului, declară că nu recunosc forma dualistă a statului: „De ani de zile ne-am legănat toți în credința fericită că în Ungaria nu este partid, nu sînt indivizi care ar pune la îndoială și ar nega legile constituționale ale țării acesteia, și legile acelea pe care a fost clădită în cursul veacurilor constituția... și care și astăzi îi servesc de reazim sigur. Abia în cursul anului acestuia a trebuit să ne convingem că o delegație aleasă din sînul populației române a mers la Viena, ca să predea regelui Ungariei un memorandum (Voci: Împăratului austriac), cu prilejul înaintării căruia s-a accentuat cu tărie că doresc să-și înainteze plîngerile nu regelui maghiar, ci împăratului austriac și este accentuat pînă la sfîrșit în memorandum că ei... nu aprobă forma dualistă de stat... În acest sens au agitat și au încercat să țină și în Viena o adunare populară, care de altfel a fost zădărnicită, dar nu le-a lipsit intențiunea de a executa pe deplin acest atac”⁴.

În continuarea interpelării își manifestă surprinderea că, deși cuprinsul memorandumului conține acțiuni care vatămă constituția și legile țării și care sînt con-

¹ Vasile Netea, *Cauzele și importanța istorică a mișcării memorandiste din Transilvania*, în *AIIP*, 1967, nr. 3, p. 118.

² Jancsó Benedek, *Politica de naționalități a lui Dezideriu Bánffy*, București, 1899, p. 5—6.

³ Z. Piclășeanu, *Guvernele ungurești și mișcarea memorandistă a românilor din Ardeal*, în *Revista fundațiilor regale*, 1934, nr. 2—3.

⁴ Az 1892 évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, Budapest, 1893, V, p. 231.

damnabile în virtutea paragrafului 173 al articolului de lege V din anul 1878, totuși autoritățile de stat nu au luat încă nici o măsură pentru a urmări și trage la răspundere pe autorii și răspînditorii lui. Dimpotrivă, pasivitatea organelor de stat și a celor judecătorești a dat posibilitatea ca „elemente nechemate pentru aceasta să atace pe unul din conducătorii deputațiunii⁵, iar în mai multe locuri s-au întîmplat demonstrațiuni⁶. El cere rezolvarea cît mai grabnică a acestei probleme pentru a pune capăt agitației poporului și demonstrațiilor care au început a se manifesta și pe teritoriul României.

La sfîrșitul interpelării sale, Ugron Gábor pune ministrului justiției trei întrebări: 1) „Are cunoștință de conținutul memorandumului românesc, de alcătuirea și răspîndirea lui? 2) Dacă nu, dorește să afle despre el? 3) Dacă are cunoștință, cum motivează că procurorii regali nu au impus respectul legii și au neglijat apărarea constituției în ordinea ei de drept⁷.”

Interpelării îi răspunde a doua zi, 14 iulie, Szilágyi Dezső, ministrul justiției, care, scurt și nervos, declară că are cunoștință de cuprinsul memorandumului românesc, deoarece l-a primit și el ca și ceilalți deputați, într-un plic închis, dar că nu a aflat încă, pe cale oficială, că s-ar fi răspîndit în țară. În ce privește întrebarea a treia, ministrul justiției declară că procurorii regali își fac datoria întotdeauna, dar că, în virtutea legilor țării, fiecare cetățean are dreptul de a adresa petiții oricărui for constituțional chiar dacă el ar conține, conștient sau inconștient, lucruri nelegale. În cazul în care aceste petiții sînt publicate în presă și vin în contradicție cu codul penal, autorii și răspînditorii lor vor suferi rigorile legii, căci „imediat ce din orice fel de produs al presei ar ieși la iveală acea năzuință clară, categorică și serioasă de a se agita și ațîța contra legii fundamentale a țării, ori contra vreunei instituțiuni apărute de scutul legii penale, atunci nu mai există nici un motiv de a nu se da curs liber acestei legi... de aceea am dat îndrumări procurorilor și prim procurorilor regali...⁸ în acest sens.

Interpelarea deputatului Ugron Gábor a dat loc unor noi intervenții în problema memorandumului. Încă în ziua de 14 iulie, după răspunsul ministrului justiției, contele Apponyi Albert adresează și el o interpelare în acest sens șefului guvernului, contele Szapáry Gyula. „Obiectul interpelării mele, spune el, este înrudit cu acela al deputatului Ugron Gábor, făcută ieri, cu deosebirea că, în timp ce el a scos în evidență o latură a problemei, și anume îndatoririle ministrului de justiție, eu vreau să mă extind asupra tuturor laturilor problemei și a situației aflate în discuție...⁹. După ce se asociază punctului de vedere exprimat de ministrul justiției privind dreptul de petiționare, arată că totuși cuprinsul memorandumului și răspîndirea lui contravin legilor statului, căci „conținutul memorandumului este de așa natură încît cuprinde astfel de principii și tendințe cu care pertractarea și chiar înțelegerea reciprocă este complet imposibilă. Deoarece e îndreptat împotriva unității naționale, deoarece nu vorbește numai în numele unor români sau al oricăror altor cetățeni de altă limbă, ci în numele națiunii române, și exprimă dorința, postulatul ca națiunea română să fie recunoscută ca factor alcătuitoare de stat. Deci cu o astfel de tendință care stă vîdit în contradicție tocmai cu acea lege fundamentală... anume cu punctul de plecare al legii naționalităților...¹⁰.”

După această introducere, Apponyi trece la sublinierea mișcărilor de solidaritate din România cu acțiunile românilor transilvăneni. El atrage atenția guvernului asupra puternicelor mișcări de solidaritate desfășurate pe teritoriul României, mișcări care s-au organizat cu aprobarea mai mult sau mai puțin tacită a „facto-

⁵ E vorba de devastarea locuinței dr. Ioan Rațiu în Turda, în noaptea de 13 iunie 1892 (AIIN, VIII, 1939—42, p. 383—388).

⁶ Az 1892 évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, Budapest, 1893, V, p. 231.

⁷ Idem, p. 233.

⁸ Idem, p. 262.

⁹ Idem, p. 264.

¹⁰ Idem, p. 265.

rilor oficiali ai României", cu care Ungaria se află în prietenie și pace. „Deoarece acele mișcări sociale care au început pe teritoriul statului român pentru sprijinirea mișcărilor puse la cale printre locuitorii statului nostru nu sînt numai demonstrații tinerești, nu se manifestă numai în articolele presei române și nu numai în astfel de fenomene a căror tolerare fiecare guvern o poate justifica prin constituție și libertate; dar în vremurile mai noi s-au constituit societăți în România, anume, o societate foarte răspîdită și aflată sub conducerea unor persoane foarte influente, care poartă numele de „Liga pentru unitatea culturală a românilor“, care și-a fixat ca scop, direct și mărturisit, de a îmbrățișa așa-numitele nedreptăți ale românilor care suferă asupra, adică a celor de la noi, a îmbrățișa cauza concetățenilor noștri de limbă română, de a agita contra legilor constituționale existente la noi... Iar cînd văd că această societate nu numai că-și înfăptuiește și continuă neconturbată activitatea sa, ci că la ocazii festive delegații acestei societăți sînt primiți și de regele României... atunci sînt nevoit să afirm că România oficială nu-și îndeplinește în această privință obligațiile pe care trebuie să le aibă totdeauna în vedere față de statele cu care trăiește în pace și prietenie...“¹¹. După părerea lui Apponyi, sprijinirea luptei drepte a poporului român transilvănean înseamnă un amestec în afacerile interne ale statului. Această acțiune largă însă nu s-a desfășurat numai în România, ci și în Italia, Franța, Anglia, Belgia etc. Mai mult, problema românilor a fost discutată și în Camera Italiei, deși și acest stat era aliat al Germaniei și al imperiului habsburgic.

Al doilea aspect relevat de contele Apponyi este agitația pe care mișcarea română o desfășoară pe plan european; arătînd: „nu este destul că în statul vecin român sprijinirea acestor mișcări pe teren social este fixată permanent ca un scop bine stabilit, alături de nepăsarea guvernului, dar... toți acești factori, atît cei ce pe teritoriul Ungariei joacă rol de conducători ai mișcărilor naționale române, cît și acei factori cari îi sprijină pe teritoriul regatului român, desfășoară o acțiune sistematică“ în direcția de a acuza statul „în presa europeană, în congresele internaționale europene, cu un cuvînt cu toate ocaziile posibile“¹².

Față de aceste agitații de o atît de mare amploare, contele Apponyi cere guvernului să aibă o atitudine cît mai hotărîtă și categorică; față de agitațiile românilor din țară, să aplice cît mai neînduplecat asprimea legilor țării. În ceea ce privește agitațiile din România, propune guvernului ca, prin intermediul ministrului de externe comun al monarhiei, să se intervină pe lîngă guvernul României pentru a-l determina să-și îndeplinească cu exactitate și responsabilitate obligațiile internaționale. A treia soluție propusă de vorbitor este aceea ca guvernul să se folosească de toate mijloacele posibile pentru a contracara, în organele de presă europene, acțiunea nefavorabilă țării. În sfîrșit ultima soluție propusă este o guvernare legală și imparțială în toate ramurile vieții, căci, spune el, „eu știu foarte bine că pe acei bărbați care umblă cu memorandumuri românești la Viena, care în întreaga lor gîndire, în toate simțurile lor, nu stau pe terenul concepției statului... unitar... aceste elemente prin nici un fel de guvernare bună nu pot fi capacitate, convinge...“¹³, dar speră că masa mare a poporului român poate fi scoasă de sub influența agitatorilor tocmai printr-o astfel de guvernare.

Contelui Apponyi Albert îi răspunde în aceeași zi primul ministru, declarîndu-se de acord cu părerea interpelatorului că nu se poate ajunge la înțelegere cu acele persoane care au elaborat memorandumuri și împărtășesc principiile cuprinse în ele. În schimb nu este de aceeași părere cu contele privind atitudinea guvernului român, deoarece „pot constata, spune el, pe baza rapoartelor ce mi s-au înaintat, că guvernul român a făcut față de mișcările acestea tot ce trebuie să facă“¹⁴ și ce-i permiteau legile țării. În ce privește atitudinea guvernului față de problema națională, președintele consiliului de miniștri reamintește cele expuse de el în

¹¹ Idem, *ibidem*.

¹² Idem, p. 266.

¹³ Idem, p. 269.

¹⁴ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Sibiu, 1913, vol. VII, p. 601.

această problemă cu ocazia prezentării programului de guvernare, în 17 martie 1890 și dezvoltate apoi în fața alegătorilor săi¹⁵.

Discuțiile purtate în parlamentul de la Budapesta în anul 1892 consideră memorandumul doar ca o acțiune politică a unor agitatori români, îndreptată împotriva formei dualiste a monarhiei, acțiune care era sprijinită de românii din România.

Între timp guvernul condus de Szapáry Gyula demisionează, la 6 noiembrie 1892, iar în locul lui se formează un nou guvern condus de Wekerle Sándor, la 21 noiembrie 1892. Acesta a deschis acțiune publică pentru „trădare de patrie” împotriva întregului comitet al P.N.R., care va fi judecat în primăvara anului 1894 și condamnat de Curtea cu jurați din Cluj la închisoare pe diferite termene.

În timpul guvernării lui Wekerle problema memorandumului și a mișcării memorandumiste va fi pusă în discuția parlamentului de mai multe ori și cu diferite ocazii, deoarece în cursul anului 1893 și în primăvara anului 1894 în întreaga țară se desfășoară puternice acțiuni de masă în vederea sprijinirii și susținerii celor improposate, acțiuni care au fost secondate de altele, similare, desfășurate în România și care au scos și mai mult în evidență solidaritatea românilor în problemele și aspirațiile lor juste.

Prima ocazie pentru readucerea în dezbaterile parlamentare a problemei naționale în general și a celei românești în special a constituit-o răspunsul pe care monarhul l-a dat celor doi episcopi români, Ioan Mețianu de la Arad și Mihail Pavel de la Oradea, cu ocazia manevrelor militare din toamna anului 1893 din județul Arad. Primindu-i la 10 septembrie pe cei doi episcopi la Șebiş, unde-și avea cartierul, împăratul, adresându-li-se, le-a cerut să oprească pe supușii lor de la agitații periculoase, căci „deși limba nu este una și aceeași, totuși fiecare naționalitate este deopotrivă datoare a susține concordia cu celelalte naționalități și a respecta deopotrivă legile și constituția țării”¹⁶.

Declarațiile monarhului au fost considerate jignitoare la adresa națiunii maghiare, deoarece ea a fost degradată la rangul de naționalitate. De aceea în ziua de 5 octombrie 1893 partidul independenței a prezentat Camerei o moțiune prin care se cerea tragerea la răspundere a guvernului pentru grava jignire adusă națiunii maghiare. Cu această ocazie au luat cuvîntul numeroși deputați; s-a adus din nou în discuție problema memorandumului, discuțiile ținînd din 5 octombrie pînă în 10 octombrie 1893. Încă din prima zi, deputatul Bartha Miklós, luînd cuvîntul, s-a ocupat amplu de mișcarea națională română, spunînd: „...că în cei din urmă 30 ani s-a constituit sub ochii noștri și sub scutul guvernelor și legilor o societate românească. Românii și-au constituit pentru sine o viață religioasă separată, viață școlară separată, viață economică separată, viață culturală separată. Au imprimat caracter național tuturor manifestațiilor vieții lor publice. Bal românesc, societate culturală română, serbare cîmpenească românească, cor românesc, bancă românească, istorie românească [Thaly Kálmán: și culori românești pe steaguri!], culori românești... În această izolare națională nu iau cunoștință decît numai de acele ramuri ale vieții publice care pot fi aduse în legătură nemijlocită cu neamul lor. N-au nici o revendicare comună cu a noastră. Alta este suferința lor, alta bucuria lor, alta credința lor pusă în viitor.

Aceasta este societatea română din părțile ardelen... și eu văd aici un indiciu foarte alarmant, deoarece de la o societate împărțită după criterii naționale nu este decît un pas pînă la destrămarea și a unității politice și nici nu au ei alt scop din punct de vedere politic decît spargerea acestei unități... Să mai adăugăm la aceasta că ei își constituie cercuri electorale proprii în regiunile românești, fac alegeri în toată regula și întrunindu-se la Sibiu se constituie în adunare obștească, aduc hotărîri politice considerate obligatorii pentru ei. O astfel de hotărîre și cea mai importantă este pasivitatea, pe care o mențin de două decenii și care, în esență, nu înseamnă altceva decît nerecunoașterea legilor în vigoare. Să mai adăugăm la acestea că... nu recunosc ca obligatorii pentru ei legile noastre referitoare la unire, sub motivul că națiunea română n-a participat la crearea lor. În schimb

¹⁵ Idem, p. 605.

¹⁶ Idem, p. 622.

consideră ca obligatorii pentru ei hotărârile adunării populare românești de la Blaj din mai 1848 și pretind pe baza acesteia autonomia Transilvaniei și organizarea națiunii române în cadrul acestei autonomii¹⁷. În încheiere, deputatul ajunge la concluzia că „În momentul în care în cadrul autonomiei ardelenice se constituie națiunea română, ruperea definitivă a Ardealului de Ungaria, ținând cont de apropierea României și de natura agitației ce se desfășoară acolo, nu este decât o problemă de timp”¹⁸.

În ședința parlamentului din 6 octombrie răspunde ministrul de interne Hieronymi Károly, ocupându-se în cea mai mare parte de problema mișcărilor naționale române. De la bun început declară că o bună parte a intelectualității române stă și azi pe baza programului național elaborat în 1881, al cărui punct fundamental este ca Transilvania să aibă autonomie separată, iar în cadrul ei administrația să fie organizată în teritorii separate, după limbă, pretind vot universal etc. Dar ceea ce este mai supărător, arată el, este că „deși nu deschis — deoarece aceasta ar aduce pericole pentru indivizii respectivi, totuși există și astfel de visători, care ar dori să alcătuiască un stat național român... Sint, dar cred și îndrăznesc să susțin, puțini (strigăte: sint mai multe milioane)”¹⁹.

În a treia zi a discuțiilor, 7 octombrie 1893, deputatul Horváth Gyula respinge afirmația ministrului de interne că ar fi puțini acei români care tind spre unirea Transilvaniei cu România, iar masa poporului român este alături de unitatea și integritatea statului și națiunii maghiare. „...Atunci când agitația națională se desfășoară cu cea mai mare energie de la un capăt la altul al țării, când vedem nu numai amenințări, ci fapte, și încă toată gama faptelor, ... când amenințarea a mers pînă acolo că domnul ministru al agriculturii... s-a văzut nevoit, anul trecut, să fugă la Cluj din Beclean, pentru ca românii răzvâriți să nu-l bată de moarte, când a cerut de la ministrul de interne ajutor armat pentru că unele părți ale țării sint amenințate; spun, când întreaga țară a răsunat de aceste amenințări și agitații, indicați un singur român... care fie în presă, fie în adunări, să fi îndrăznit să ridice cuvîntul pentru a spune: nu credeți acestor agitatori, căci aceștia fac numai gălăgie, dar noi, floarea poporului român, stăm alături de voi în această patrie, sîntem dispuși să apărăm drepturile țării...”²⁰. Concluzia lui este că mișcarea națională română nu este o simplă agitație a unor conducători, ci o mișcare largă, care a cuprins cea mai mare parte a poporului român²¹.

Deputatul Horváth Gyula inițiază discutarea unei interesante probleme privitoare la locul de baștină al acestei mișcări naționale române: România, de unde apoi a fost importată în Ungaria, sau Transilvania, de unde apoi a fost extinsă în România. După ce critică părerea că mișcarea națională a românilor și-ar avea locul de naștere în România, susține, dimpotrivă, că locul de naștere este tocmai în Transilvania, de unde a fost exportată în România și readusă apoi, mai îmbogățită în conținut și sentimente, în Transilvania. Această problemă va constitui tema discursului pronunțat în ședința parlamentului din 9 octombrie de către deputatul Herman Ottó. El combate ambele păreri și afirmă, că este vorba de una și aceeași mișcare și că are drept scop unirea Transilvaniei cu România²². Ocupându-se și el de cauzele acestei mișcări, atrage atenția asupra situației deosebit de rele a maselor populare române, care nu numai că a rămas neschimbată în cei 25 de ani, dar s-a înrăutățit. „Să mi se permită să mă refer la adîncurile necazului. Mult am umblat în acea regiune despre care se spune că este rana deschisă a Transilvaniei; și acum am umblat pe acolo și am găsit că așa-numitele elemente „hurubașe” s-au înmulțit... va să zică elementul românesc s-a înmulțit;

¹⁷ Az 1892 évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, Budapest, 1893, XIII, p. 73.

¹⁸ Idem, p. 74.

¹⁹ Idem, p. 112.

²⁰ Idem, p. 119.

²¹ Idem, p. 120.

²² Idem, p. 147.

au rămas acestea în aceeași stare în care se aflau cu 25 ani în urmă, dar au sporit cu o trăsătură caracteristică și anume că au speranța că »o să ne elibereăm«²³.

Dezbaterile din parlament au scos în evidență că mișcarea memorandistă română nu este o simplă agitație a unor conducători mai mulți sau mai puțini la număr, ci că este o largă mișcare, ce a cuprins marea majoritate a poporului român. Era dovedit că ea nu este o simplă acțiune îndreptată împotriva formei dualiste a monarhiei, ci ea tindea la unirea Transilvaniei cu România, că ea nu este o simplă mișcare numai a românilor transilvăneni, ci că se împletește strâns cu mișcarea națională din România.

În cursul anului 1894 problema memorandumului a fost adusă în discuția parlamentului cu trei ocazii. În luna mai, cu ocazia procesului memorandist care a stîrnit un uriaș val de protest din partea maselor populare din Transilvania și din România. În zilele procesului în orașul Cluj s-a adunat o mulțime mare de oameni pentru a se solidariza cu cei împrocuați și a dovedi că acțiunea memorandistă începută de ei este expresia voinței întregului popor român. În același timp la Cluj au sosit numeroși reprezentanți ai „Ligii române” pentru a asista la dezbateri și a informa opinia publică română și străină asupra desfășurării procesului²⁴.

Prima intervenție s-a făcut în ziua de 9 mai 1894, deci la 2 zile după începerea procesului, de către deputatul Sréter Alfréd, încă înainte de a se trece la ordinea de zi a ședinței. Intervenția lui a dat loc la noi discuții asupra mișcării memorandiste. Discuțiile purtate s-au oprit asupra a trei probleme. Întîi asupra numărului mare de popor, adunat acolo, a cărui prezență a adus Clujul într-o adevărată stare de asediu²⁵. Numărul celor adunați se ridică la mai multe mii²⁶ sau (după părerea deputatului Ugron Gábor) la 6000 de oameni; alte surse dau o cifră mult mai mare²⁷. În discuții se arată că ei s-au adunat acolo, conduși de popime²⁸ pentru demonstrații politice²⁹, pentru a „sărbători pe acuzați și apărători”³⁰. Poporul „ține adunări pe străzi”, conducătorii „adresează discursuri ațîțitoare poporului român”³¹, „încearcă să influențeze justiția”³² prin presiunea maselor care „se așează acolo în piață în fața Tribunalului și aclamă pe cei care intră și ies”³³, iar acuzații „le adresează discursuri cu care ocazie folosesc expresii anticonstituționale”³⁴.

Deputatul Lukács Gyula aduce în discuția parlamentului activitatea desfășurată la Cluj de Liga română „care a organizat un birou de presă special și care aprovizionează cu știri ziarele europene...”³⁵, pentru a „atrage atenția străinătății asupra necazurilor, asupra asupririlor și nedreptăților”³⁶ poporului român, lămurește în discursul său deputatul Hoch János. Tot el arată că acest birou de presă (Presse-bureau) a fost legat cu un oarecare comitet care are datoria de a lărgi mișcarea nu numai în interiorul țării, ci și în străinătate. „Acest »birou de presă« și-a și

²³ Idem, p. 147.

²⁴ Ștefan Pascu, *Din răsunetul procesului memorandist în masele populare*, Sibiu, 1944.

²⁵ Az 1892 évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, Budapest, 1893, XIII, p. 303.

²⁶ Intervenția deputatului Lukács György, *Ibidem*, p. 305.

²⁷ Idem, p. 308, discursul lui Ugron Gábor. Vezi pentru aceasta Șt. Pascu, *op. cit.*

²⁸ Idem, p. 303, discursul deputatului Sréter Alfréd.

²⁹ Idem, p. 308, discursul lui Ugron Gábor.

³⁰ Idem, *ibidem*.

³¹ Idem, p. 305, discursul lui Lukács Gyula.

³² Idem, p. 308, discursul lui Ugron Gábor.

³³ Idem, p. 212, răspunsul primului ministru Wekerle Sándor.

³⁴ Idem, *ibidem*.

³⁵ Idem, p. 305.

³⁶ Idem, p. 306, discursul lui Hoch János.

început activitatea și dacă cineva urmărește cu atenție ziarele europene, poate vedea opera acestuia. În presa din străinătate, ca urmare a activității acestui „Pressebureau“, apar știri care „pe de o parte prezintă problema română în mantia martiriului, în timp ce justiția... este înfățișată răuvoitoare, crudă, lipsită de orice legalitate“³⁷.

În ședința parlamentului din 30 mai, deputatul Pázmándy Dénes, care făcuse o călătorie în Transilvania, arată că pentru a se lămuri asupra scopurilor urmărite de români, s-a deplasat în Transilvania și a stat de vorbă chiar cu unii conducători ai acestor agitații. Din convorbirile avute cu ei s-a convins că „aceste agitații ținesc mai departe...; tendința lor limpede și clară nu e alta decât să transforme Transilvania în stat național român sub protecție română“³⁸. Arată că măsurile luate de ministrul justiției, prin condamnarea celor împrescuați, au reușit pentru un moment să pună capăt agitațiilor, dar liniștea și pacea a fost restabilită numai în aparență; căci sub „această mantie se întâmplă acțiuni atât de departe mergătoare din partea naționalității române, care sînt destinate pentru ca într-un anumit moment, pentru un anumit scop și sub anumit steag... acolo să poată izbucni o revoltă deschisă“³⁹. El arată ce situație s-a creat la Cluj, cu „îngrămădirile mari de oameni“, că prin restaurante „sub ochii comandantului jandarmeriei, chiar mai mult, ai generalului, prezent acolo, s-a putut cînta imnul lui Horea...“⁴⁰.

În ședința Camerei din 24 noiembrie 1894, cu ocazia discutării bugetului ministerului de interne pentru anul următor, va lua cuvîntul deputatul român Nicolae Șerban, care nu era în acel timp membru al partidului național. El critică politica promovată de guvern pentru potolirea nemulțumirii românilor din sporirea bugetului destinat forțelor represive interne, prin condamnarea conducătorilor, desființarea Partidului Național Român și prin acea faimoasă călătorie făcută de ministrul de interne Hieronymi în Ardeal pentru a lua contact cu conducătorii românilor⁴¹. Dar în vizitele pe care le face la Cojocna⁴², Dej⁴³, Turda⁴⁴, Deva⁴⁵, Sibiu etc., el nu a fost împințat de nici un român, ei refuzînd să stea de vorbă cu reprezentantul unui guvern care a „comis atîtea lovituri, adînc tăietoare în viața națională română“⁴⁶. Din nou cu această ocazie se readuce în discuția parlamentului problema memorandumului, a mișcării memorandiste și în general a mișcării naționale române, despre care deputații își mai reamintesc⁴⁷. Deputatul Horváth Béla declară că acum e clar înaintea tuturor că mișcarea națională română are drept scop unirea Transilvaniei cu România⁴⁸. Deputatul Pázmándy Dénes arată că această mișcare este susținută, moral și material, din exterior „înteleg întîi regatul român. Sînt cunoscute acele fire care leagă strîns această problemă de regatul român“⁴⁹. Cere guvernului să introducă un control asupra școlilor române care sînt, după părerea lui, unul din izvoarele mișcărilor naționale române, deoarece, spune el, în

³⁷ Idem, p. 307.

³⁸ Idem, *ibidem*.

³⁹ Idem, *ibidem*.

⁴⁰ Idem, p. 91.

⁴¹ *Tribuna*, Sibiu, nr. 154, din 23 iulie/4 august 1894, p. 613.

⁴² *Tribuna*, Sibiu, nr. 143, din 9/21 iulie 1894, p. 570.

⁴³ Idem, *ibidem*.

⁴⁴ Idem, nr. 146, p. 582.

⁴⁵ Idem, nr. 147, p. 585.

⁴⁶ Idem, nr. 143, p. 570.

⁴⁷ „Despre această mișcare este inutil să reamintesc. Doar agitația presei române, atît în interior cît și în presa străină, faimosul memorandum, răspunsul dat acestuia, procesul memorandist și tentativele de audiență la Viena, ne sînt tuturor vii în memorie...“. Az 1892 évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőházi Napló, XX, Budapest, 1894, p. 427.

⁴⁸ Idem, *ibidem*.

⁴⁹ Idem, p. 428.

ele nu numai că se învață limba română, dar se dezvoltă și o cultură română. „Trei mii de tineri, spune el, sînt educați anual în aceste instituții, care tineret iese de acolo cu acel sentiment că... Mecca și Roma lui este afară, în București, că ei au altă viață spirituală, cu totul alt viitor și speranțe, decît ceilalți locuitori”⁵⁰.

Guvernul condus de Wekerle Sándor n-a mai putut satisface cererile reprezentanților partidelor politice. Sub presiunea mișcării naționale române și în special a mișcării memorandiste⁵¹, alături și de alte cauze interne, el se vede nevoit să demisioneze la sfîrșitul anului 1894, înlocuit fiind cu un nou guvern condus de baronul Bánffy Dezső. Acesta continuă politica antecesorilor săi în problema națională.

Cu ocazia mișcării memorandiste, ca de altfel și cu alte ocazii, poporul maghiar și-a manifestat simpatia față de popoarele asuprite. Cu prilejul congresului P.S.D. din 1894, muncitorimea maghiară și-a exprimat înțelegerea față de naționalități, condamnînd politica de asuprire națională⁵². Această simpatie a fost manifestată și de unele elemente burgheze mai înaintate, cum au fost Mocsáry Lajos, Bodnár Zsigmond, Zsilinszky Nándor, Benedek János, Asbóth István și alții. Astfel, Mocsáry sublinia că politica de asuprire națională „nu a prins rădăcini în pornirile și sentimentele poporului”, iar Asbóth condamna metodele de guvernare ale burghezo-moșierimii, lipsa de tact și de prudență a acesteia, intuind just realitatea, anume că, dacă prin jandarmi și poliție se pot înăbuși mișcările, ordinea morală în societate nu se poate asigura prin asemenea mijloace. Benedek János la rîndul său, într-o încercare poetică „Dragostea”, pledează pentru înlocuirea metodelor brutale în sistemul de guvernare cu dragostea curată dintre oameni și popoare. În sfîrșit, Zsilinszky cerea grațierea întemnițaților fără vină⁵³.

Dezbaterile parlamentare prilejuite de mișcarea memorandistă au dovedit că mișcarea românilor transilvăneni a rămas fidelă programului revoluționar elaborat pe Cîmpia Libertății în anul 1848, că nu a fost îndreptată numai împotriva formei dualiste a monarhiei, ci tindea la eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu România, au dovedit că ea nu este o simplă agitație a conducătorilor intelectuali, ci o largă mișcare de masă cuprinzînd întregul popor român transilvănean, că această luptă, progresistă, este sprijinită, moral și material, de toate forțele înaintate ale României.

MARIA ROȘCA

⁵⁰ Idem, p. 432.

⁵¹ În ședința parlamentului maghiar din 19 ianuarie 1895, deputatul român Nicolae Șerban a spus în acest sens: „Eu cred, și mai că aș îndrăzni a afirma cu siguranță, că motivele crizei actuale, pe care nici fostul, nici actualul prezident nu a voit, cu nici un preț, să ni le spună, au fost, cel puțin cel mai însemnat dintre ele, nefericita lui politică națională. Și aceasta a fost și motivul că domnul prezident nu a putut primi portofoliul internelor“. Az 1892 évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Napló, XXII, Budapest, 1895, p. 737.

⁵² Ștefan Pascu, *Marea adunare de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 196, sub tipăr.

⁵³ Idem, p. 197.

DER WIDERHALL DER MEMORANDISTENBEWEGUNG IN DEN DEBATTEN DES UNGARISCHEN PARLAMENTS

(Zusammenfassung)

Das von den Rumänen im Jahre 1892 eingereichte Memorandum und die Massenbewegung der Rumänen aus Siebenbürgen, um ihre Anführer zu unterstützen, gegen die in Cluj ein Prozess angestrengt worden war, rief unter der herrschenden Klasse Unruhe hervor. Überall gab es, ähnlich wie am 3/15 Mai 1848, Aufstandsbewegungen. Im Rahmen dieser Massnahmen sind die Debatten im ungarischen Parlament aus den Jahren 1892—94 von grosser Bedeutung. Aus ihnen ist ersichtlich, dass die nationale Freiheitsbewegung der Rumänen dem revolutionären Programm vom „Freiheitsfeld“ aus dem Jahre 1848 treu geblieben war und sich nicht nur gegen den Dualismus der Monarchie richtete, sondern auch die Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien verfolgte.

Ebenso zeigte sich, dass diese Strömung nicht eine einfache Bewegung der Führer der Intellektuellen war, sondern in den breiten Massen wurzelte. Sie hatte das ganze rumänische Volk aus Siebenbürgen ergriffen und wurde von allen fortschrittlich gesinnten Kräften aus Rumänien moralisch und materiell unterstützt.